

І. М. Дзюба

## Драй-Хмара Михайло Опанасович



**ДРАЙ-ХМАРА Михайло Опанасович** (справж. – Драй; 28. 09(10. 10). 1889, с. Малі Канівці Золотоніс. пов. Полтав. губ., нині Чернобаїв. р-ну Черкас. обл. – 19. 01. 1939) – поет, літературознавець, перекладач. Батько [О. Ашер](#). Закін. Черкас. г-зію, навч. у Колегії П. Ґалаґана в Києві (1906–10), де досконало опанував франц., нім., лат. і грец. мови. Навчаючись від 1910 на істор.-філол. факультеті Університету св. Володимира (Київ), брав участь у семінарі *В. Перетца*; відбув тривалу закордонну подорож, працював у б-ках та архівах Львова, Будапешта, Заґреба, Белґрада й Бухареста, студіював слов'ян. мови. За розвідку про хорват. письменника А. Качича-Міошича нагородж. золотою медаллю Університету. Закінчивши Університет (1915), працював під керівництвом *О. Шахматова*, [А. Кримським](#) редагував збірник комісії). Від 1930 – в НДІ мовознавства ВУАН; водночас – завідувач кафедри слов'янознавства Укр. інституту лінгвіст. освіти та каф. заг. мовознавства Польс. пед. інституту. 3 лютого 1933 заарешт. за звинуваченням у приналежності до контррев. організації, однак за відсутністю доказів звільн. Удруге заарешт. 6 вересня 1935, а 28 березня 1936 засудж. до 5 р. ув'язнення. Покарання відбував на Колимі. У документах про реабілітацію від 1956 вказано, що Д.-Х. помер від ослаблення серц. діяльності, похов. на березі р. Паутова. За ін. відомостями – розстріляний.

В історію укр. літ-ри Д.-Х. увійшов як учасник літ. угруповання неокласиків – разом з М. Рильським, М. Зеровим, П. Филиповичем та О. Бурґгардтом – «ґроно п'ятірне нездоланих співців» (вислів самого Д.-Х. в сонеті «Лебеді»). Вірші почав писати російською мовою, перші укр. надрукував у ж. «Нова думка» (1920, ч. 1–3) та «Буяння» (1921, ч. 1; обидва – Кам'янець-Подільський). Публікувався у місячниках «Червоний шлях» (Харків, 1923–29),

«Життя й революція» (Київ), «Зоря» (Дніпропетровськ, 1925–26) та ін. Перша (і остання за життя) його зб. «Проростень» вийшла 1926 у Києві. На неї схвальною рецензією відгукнувся М. Рильський у ж. «Життя й революція» (1926, № 8), порівнюючи зі зб. «Дні» Є. Плужника: «...Виходить ніби так: Плужник – поет ліричної сповіді, Драй-Хмара – співець споглядання (хай також ліричного)». У тому ж журналі (№ 10) М. Рильському гостро заперечив К. Довгань: «...Як сучасний поет Михайло Драй-Хмара не дуже живий. У цьому легко впевнитися, розглянувши рецензовану збірку. Уся вона – змістом своїм – позачасова...». Сам же Д.-Х. про себе: «Я світ увесь сприймаю оком, бо лінію і цвіт люблю», – засвідчивши потяг до незужитих, закорінених у глибинах нар. духу слів («що в глибині бездонній пролежали глухі віки»), намагання дисциплінувати плин вірша та захоплення словом.

Для пейзажно-філос. лірики Д.-Х. характерна тема осені, що постає в єдності та взаємодії об'єктивного (багатство барв, розкішна і в'януча краса) і суб'єктивного (смуток згасання, прощання і журлива зрілість роздуму). В ін. типу віршах центр ваги припадає не на малюнок, а на ліричне переживання природ. явища. Часом таке переживання вказує на певний драматизм внутрішнього життя, що не зводиться до ситуац. імпульсів, а включає в себе і позаситуаційне, незалежне від моменту, з ширшого кола автор. самопочування й світогляд. тривоги. Часом на об'єктивну картину природи налягає суб'єктивна дія чи душевний «рахунок» ліричного героя – твориться об'єм. душевний акт. Це не внутрішній настрій, що підкоряє собі зовнішнє, а невеличкий сюжет переживання, що виростає з картини життя, зі спостережень над нею та причетності до неї... Суб'єктивне бачення світу, його поет. означення й означування подеколи осмислюються як його першовідкриття й першотворення, а драма суб'єктивного акту творчості – як творення об'єктивності, своєрідна креація: «І знов, як перший чоловік, усім тваринам дав я ймення... І всяку душу я живу нарик, натхненний, по вподобі, а сам на самоті живу...». Від самого початку Д.-Х. схильний до цілісного переживання світу. Проте в його поезії відбувається і певна тонка «трансформація» картини зовнішнього світу солідарно до світу внутрішнього. В природі він бачить не тільки статику, а й динаміку, здебільше її противенства, переживає драму її стихій. Тут не лише особливість орган. природопочування, а й «екстраполяція» душевного досвіду, вражень та імпульсів громадян. порядку, переживань історії та сучасності. За драмою природи нерідко вгадується і драма соціальна... Характерною є і символіка у віршах Д.-Х. Один із найчастіше вживаних символ. образів – вітер, хоча це не так стійкий символ, як розпливиста стихія, різнолика й різнонастроєва; крім імпульсів руху, змінності, енергії, свободи, у ньому вчуваються і незатишність буття, небезпека, неочікуваність, і, сказати б, неясність, незбагненність... Так само символи хмар, караванів хмар теж промовляють про нетривкість, змінність, химерність та загадковість і природного, і ширшого буття. Ще одна прикмета вирізняла Д.-Х. з-поміж неокласиків: його поезія не така дисциплінована думкою, як у М. Зерова; не така прозора й згармонізована, як у М. Рильського та й навіть П. Филиповича, – у ній порівняно більше «невпорядкованої» стихії,

емоційно випадкового, більше таємничості – позараціонального залишку – того, що не поясниш. Таємничість буття у Д.-Х., однак, не декларована чи поіменована як тема – вона відчувається в образному відтворенні. Невипадково в його поезії часто з'являється мотив сну. І здебільшого сон – не випадання з життя в апатію, непам'ять чи небуття, а знов-таки відсвіт таємничості життя, його загадкове продовження. Зважаючи на все це, можна сказати, що в поезії Д.-Х. були елементи близькості до сюрреалізму.

Д.-Х. зовсім не був аж таким далеким від життя, від сучасності, як це йому закидали войовничі вульгаризатори та службістські агітпропники в літ-рі. Хоч у нього можна знайти мотиви самоти – і як болючої неминучості, і як бажаного стану душевної зосередженості, але це людське, швидше звичайні духовні та психол. проблеми твор. натури, проблеми духовної суверенності «я», аніж принципове відособлення від суспільства й часу. Тобто мало більшою мірою філос. або психол. мотивацію, ніж соц.-політичну. Інколи громадян. мотиви та політичні самонастановлення проривалися і в натуральність декларацій та злободенних рефлексій. У присвяч. М. Хвильовому вірші «Лани – як хустка в басамани» (1923) картина сонної краси степу забарвлюється в тужливе чекання і вривається не дуже характер. для Д.-Х. соціально акцентованим вигуком, наче запозиченим у рев. романтиків або футуристів: «Коли ж задзвонить тут машина, засяє електричний вік?». Зустрінемо в нього і своєрідне самозаклинання революцією – «Горять священні орифлами революційної весни» – не дуже переконливе. Проте один із ранніх віршів («Хмеліють хмари...») звучить наче аж по-чумаківському. Певний соц.-гуманіст. характер поезії Д.-Х. виявляється інколи і в безпосередніх, «утилітарних» альтруїст. реакціях або у звичай. людяному співчутті до знедолених і страждених. Ці мотиви хоч і не є найприкметнішими для його поезії, але зустрічаються («Сліпа», «Ми сонця-радості не бачимо...»). Все це дає підстави вважати перебільшеними до неправомірності закиди з боку частини тодіш. критики в байдужості Д.-Х. до соц. сфери, у відстороненні від дійсності, в самоізоляції тощо. Д.-Х. не був ідеально пристосований для громадян. відзивності, але зусилля настроїти себе на «бойовитіший» лад, зняти емоційно-психол. бар'єр між своїм духовним світом і будованою новою реальністю рев. світу – робив. Відсторонення найбільше почало зростати в останні роки – наприкінці 20-х – на поч. 30-х рр., коли загрозливо наростали прикрі, тяжкі явища, які викликали гнітючі «негативні емоції». Висловити їх, «розрядити» у слові не було можливості. Хистом перетворювати негативні емоції в «позитивні», а ущемленість і морал. капітуляцію духу перед злом – у войовничий антигуманіст. пафос Д.-Х., на відміну від деяких своїх сучасників, не володів. Залишалось – порядком душевного самозахисту – по можливості відключатися від них, від травмуючих сторін дійсності, замикатися в собі. Звісно, спроби порозумітися з дійсністю не припинялися, як і, навпаки, окремі «прориви» глухуватих протест. настроїв, мотивів невдоволення – в алюзіях та символіці, – які розвиваються у пізніших віршах Д.-Х. (другої книжки не зміг видати, хоч і підготував, – «Сонячні марші»). Водночас його творчість ширшає тематично і мотивами,

з'являються поезії культурно-істор. характеру з негучним патріот. настроєм, поет. інтерпретації постатей укр. історії та літ-ри, рефлексії, пов'язані з перебуванням у пам'ятних місцях тощо, роздуми про минуле і майбутнє з відчуттям драм. руху істор. часу. Помітним твором у спадщині Д.-Х. є поема «Поворот» (1922–27), яку він не став пропонувати до друку, вважаючи «надто абстрактною, мінорною». Насправді ж поема є пристрасним монологом любові до України – а на той час патріот. тема ставала дедалі неприйнятнішою для друку.

Попри всі свої сумніви, болі й вагання Д.-Х. й далі щиро прагнув перейнятися пафосом віри у світле майбутнє, пафосом благодат. руху вперед – бодай у найзагальнішій формі (конкретизувати свою поет. мову тут йому не вдавалося). Намагався переконати себе в думці, що нова індустр., соціаліст. Україна буде кращою і славнішою за стару, князівську і козацьку («Стою над порохом віків...», «На Хортиці», поезії про Донбас). Водночас у його надії на прийдешнє є моменти, що виводять відповідні мотиви його поезії за межі ортодокс. стереотипів тодіш. словесності («Поділ», «Виходь на путь сувору і тверезу» та ін.); подекуди обережність, тривога і пересторога вчуваються у надіях на майбутнє. У всякому разі, на відміну від тих, хто глушив себе гімнами на честь нібито здійсненого соціаліст. ідеалу, Д.-Х. давав відчуті істор. дистанцію між ним і реальністю. У сонеті «Місто майбутнього» маємо ствердження наявного, а не відтінення його мрії, адже 1930 слова «в'язниця» і «кат» у місті справжньому ставали дуже популярними, набуваючи нового смислового й емоцінал. наповнення. Цей сонет почасти перегукується з пізнішим віршем «Томас Мор» (1935), де в мотив уславлення великої утопії виразно вплітається і думка про її оманливість, про неминучість розчарувань, точніше – постійну зміну хвиль щасливих ілюзій та гіркої прозріння: «Одні з них сміються – на серці їм легко, а других бере невимовний одчай...». Поет бачив грізні соц.-політ. процеси і, хоч їх важко було збагнути, бодай у непрямій формі засвідчував своє неприйняття їх і свою тривогу... Чи ж випадкові образи «жертви» і «крові» в суто нібито пейзаж. вірші «Перед грозою»? Невже це просто абстрактна символіка, безвідносна до суспільно-політ. атмосфери? Так само поет. обробка крим. легенди «Медвідь-гора» навряд чи знадобилася б поетові для простого переказу нар. уявлень, коли б не наклався на це істор. тло пізніший досвід. Вочевидь алегор. характер має сонет «По кліті кованій...» – гіркий роздум про долю поета за умов несвободи. У цьому зв'язку не можна оминати «скандалу», пов'язаного з сонетом «Лебеді» (опубл. в альманасі «Літ. ярмарок», Х., 1928, № 1). Нагінки на неокласиків небезпечно загострювалися, і сонет Д.-Х. прозвучав як мужній голос на захист друзів – з вірою в чистоту, правоту і невмирущість їхнього естет. ідеалу. Але символіку сонета витлумачено в політ. плані: Д.-Х. вславляє опозиційність неокласиків до рад. влади і закликає їх бути мужніми в цьому протистоянні. Поетові довелося виступати в пресі з роз'ясненнями, відводити удар, а оскільки на порядність опонентів сподіватися не було чого, – то й скористався автор. правом на заперечення підтексту: нібито у вірші мова про зовсім ін.

«п'ятірне гроно», не укр. неокласиків, а п'ятьох франц. поетів «Абатства», твори яких Д.-Х. перекладав. Але й це не допомогло... Ставлення до неокласиків гостро політизувалося. Особливо непримиренною була та критика, яка вважала себе ортодоксально марксистською і претендувала на роль офіційної. Так, В. Коряк оголосив неокласику «літ-рою епігонів», створюваною «для безжурного мережання речей, якомога далекших від рев. дійсності»; «мертвою стилізацією без віри й надії, з мертвою любов'ю до неживої блакитної порожнечі». Простір для розмаїття оцінок загрозливо звузився після того, як виступи М. Хвильового поклали початок відомій літ. дискусії 1925–27, що переросла в політичну. У її перебігу виявилися моменти порозуміння й симпатизування між «бурж.» неокласикою і «пролетар.» ВАПЛІТЕ, а М. Хвильовий в особі М. Зерова знайшов собі начебто трохи несподіваного, а по суті закономірного й інтелектуально потужного спільника в боротьбі проти просвітянства, кон'юнктурщини, «червоної» халтури, за високу культуру письменства. За таких обставин солідаризування неокласиків і ваплітян у деяких конкретних питаннях літ. творчості й культур. ситуації використали для шельмування і тих, і тих...

Д.-Х. багато уваги надавав перекладацькій роботі: ця справа була сповнена для неокласиків високого і благородного змісту – і мист., і філол., і нац.-культурного. Він переклав окремі поезії О. Пушкіна, М. Лермонтова, О. Блока, С. Єсеніна, а також твори польс. (А. Міцкевича), чес. (Й. Гори, Й.-С. Махара), франц. (Ш. Бодлера, П. Верлена, Ш. Леконта де Ліля, С. Маллярме, Сюллі-Прюдона), австр. (Ф. Верфеля, С. Цвайґа) і бельг. (Ж. Роденбаха) поетів, карело-фінський епос «Калевала». Рукопис перекладу поеми «Божественна комедія» Данте конфісковано під час арешту. Монографія Д.-Х. «Леся Українка» (К., 1926) свого часу ознаменувала чималий поступ у вивченні творчості поетеси (введено новий біогр. матеріал, описано роль М. Драгоманова у становленні світогляду Лесі Українки, подано широке істор. та суспільно-політ. тло, а почасти й світовий літ. контекст для гол. мотивів творчості поетеси). Зробив Д.-Х. свій внесок і в шевченкознавство («Генеza Шевченкової поезії “У тієї Катерини хата на помості”» // «Шевченко», т. 2, П., 1930). Широке коло явищ слов'ян. літ-р охоплювали його дослідницькі інтереси. Так, обізнаність із польс. літ-рою кін. 20 ст., з феноменом «Молодої Польщі» демонструє вступна стаття до зб. вибр. поезій К. Тетмаєра в укр. перекл. «На скелястім підгір'ї» (К., 1930). З увагою стежив Д.-Х. за розвитком білорус. літ-ри, зокрема написав передмову до видання творів у власному перекл. українською мовою М. Богдановича «Вінок» (Х., 1929). Праця Д.-Х. «Проблеми сучасної славістики» («Пролетар. правда», К., 1929, № 295) донині не втратила гостроти. Проте критикою сучас. літ-ри Д.-Х. майже не займався. Хіба що, зокрема, проаналізував чеський переклад поезій П. Тичини (у ж. «Життя й революція», 1929, № 1).

## Основні твори

Поезії. Нью-Йорк, 1964; Вибране: Поезії і переклади. К., 1969; З літературно-наукової спадщини. Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1979; Вибране. К., 1989; Літературно-наукова спадщина. К., 2002.

### **Рекомендована література**

1. Міяковський В. Золоті зернятка (Пам'яті М. Драй-Хмари) // Наші дні. Л., 1943. № 2;
2. Николишин С. М. Драй-Хмара // Укр. вісн. Берлін, 1944. Ч. 1;
3. Шерех Ю. Поезія Михайла Драй-Хмари // Там само. Ч. 31–33;
4. Клен Юрій. Спогади про неоклясиків. Мюнхен, 1947;
5. I. Tchernjatyns'kyj. Le martyre de Draï-Chmara // Le Flambeau. Bruxelles, 1948. № 3;
6. Яр Славутич. Розстріляна муза (М. Драй-Хмара) // Прометей. Дітройт, 1955, 27 січ.;
7. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія: 1917–1933. Париж, 1959;
8. Ашер О. Переглядаючи батьків архів // Безсмертні. Мюнхен, 1963;
9. Її ж. Драй-Хмара як поет // Драй-Хмара М. Поезії. Нью-Йорк, 1964;
10. Крижанівський С. Михайло Драй-Хмара, поет і перекладач // Драй-Хмара М. Вибране: Поезії і переклади. К., 1969;
11. O. Asher. Draï-Chmara et l'école «neo-classique» ukrainienne. Winnipeg; New York, 1975;
12. Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини // Зап. НТШ. 1979. Т. 197;
13. Дзюба І. Він хотів «жити, творити на своїй землі...» // Драй-Хмара М. Вибране. К., 1989;
14. Шерех Ю. Поезія Михайла Драй-Хмари // Укр. слово: Хрестоматія укр. літ-ри та літ. критики ХХ ст.: У 3-х кн. Кн. 1. К., 1994;
15. Жулинський М. Шлях із неволі, з небуття // Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. К., 2002;
16. Ашер О. Передмова // Там само.

## **Бібліографічний опис:**

Драй-Хмара Михайло Опанасович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-21682>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).